

Anna Kulig, Krystyna Romaniak

Monumentalne budowle Gdańska w ujęciu XVII-wiecznego architekta

Monumental buildings of Gdansk as seen by a seventeenth century architect

W miastach polskich o średniowiecznym rodowodzie najważniejsze obiekty wyróżniały się swą skalą, kształtem oraz położeniem. W centralnych punktach miasta lokowano kościoły, klasztory, ratusze, dwory. Mury obronne z wieżami i bramami otaczały niską zabudowę mieszkaniową, wśród której wybijały się monumentalne gmachy świątyń i budynków użyteczności publicznej. Place, ulice, rynki wraz z ważnymi budowlami koncentrowały życie mieszkańców – odzwierciedlano to w licznych przedstawieniach miast: graficznych i malarskich, a szczególnie w wedytach miejskich tworzonych od XVI wieku.

W panoramach zazwyczaj górowały nad grodem sylwety wież – istotne punkty obserwacji i orientacji przestrzennej. Z czasem stawały się symbolami miasta, znakami identyfikacyjnymi. W ikonograficznych przekazach utrwalano najpiękniejsze gmachy miast – zarówno realistycznie, drobiazgowo, jak również z pewnym wyidealizowaniem, upiększeniem i powiększeniem. Zamiarem rysowników było celowe wyeksponowanie głównych budowli, podkreślenie ich symbolicznej funkcji jako ośrodków kultu oraz władzy królewskiej i miejskiej. Szerokie panoramy, sylwety miast, fragmenty zabudowy wzbogacano scenami rodzajowymi lub wydarzeniami historycznymi. Twórcy panoram dbali o strefowanie kompozycji, zachowanie ogólnej sylwety, perspektywy, a mniej o zgodność z rzeczywistym układem przestrzennym i proporcjami.

Wyjątkowy obraz miasta i jego najświetniejszych budowli przedstawił gdański architekt, żyjący u schyłku XVII wieku Bartel Ranisch. Prace jego wyróżniają się precyzyjnym wykonaniem, wiernym realistycznym charakterem, dokumentacyjną war-

In Polish cities of medieval origin the most important objects distinguished themselves with their scale, architecture and location. In the central point of a city churches, cloisters, town halls and mansions were located. Defensive walls surrounded residential areas from within which monumental temples and utility buildings were arising. Squares, streets and markets together with important buildings were concentrating lives of the citizens – it was reflected in numerous presentations of cities: graphic and painting ones, and in particular in city views created from the 16th century onwards. In panoramas, silhouettes of towers were usually towering over the city – they were important observation posts and landmarks. With time they were becoming city symbols, recognition marks. On iconographic records the most beautiful buildings used to be pictured in both a very realistic and detailed manner, as well as in an idealized, decorated and magnified manner. The intention of graphic artists was a deliberate display of main buildings, in order to emphasize their symbolic function as objects of cult or royal and municipal power. Wide panoramas, silhouettes of towns as well as parts of building development used to be enriched with generic scenes or historic events. Authors of panoramas took care about dividing them into zones, preservation of overall silhouette and perspective, and paid less attention to conformity with real spatial arrangement and proportions.

An exceptional view of the city and of its most splendid buildings was presented by a Gdansk architect who lived at the end of the 17th century, namely Bartel Ranisch. His works distinguish themselves with precision of workmanship, exact and re-

tością. Sporządzone zostały na podstawie naocznego oglądu i pomiaru, ujęte w formie rzutów i widoków elewacji obiektów z opracowanymi szczegółami wystroju zewnętrznego i wewnętrznego. Uznanie wzbudza ich ogromna wartość dokumentalna i ścisłość historyczna. Odkrycie zapomnianych dzieł tego architekta nastąpiło po 1945 r. w trakcie kwerend archiwalnych materiałów źródłowych potrzebnych do rekonstrukcji zabytków architektury śródmieścia Gdańska¹. Natrafiono wówczas na książkę wydaną w 1695 roku oraz rękopis drugiej pracy. Uznano je za prekursorskie opracowania konserwatorskie przygotowane przez architekta z doby baroku, a zarazem badacza architektury gotyckiej i jej konserwatora. Zygmunt Kruszelnicki² podkreślił wyjątkowy charakter pierwszego dzieła B. Ranischa: *Ukazanie stanu monumentalnych budowli gdańskich u schyłku siedemnastego stulecia, w sposób tak dokładny i tak na ówczesne czasy fachowy, nie ma analogii w żadnym innym mieście czy zespole zabytkowym na terenie Polski*³.

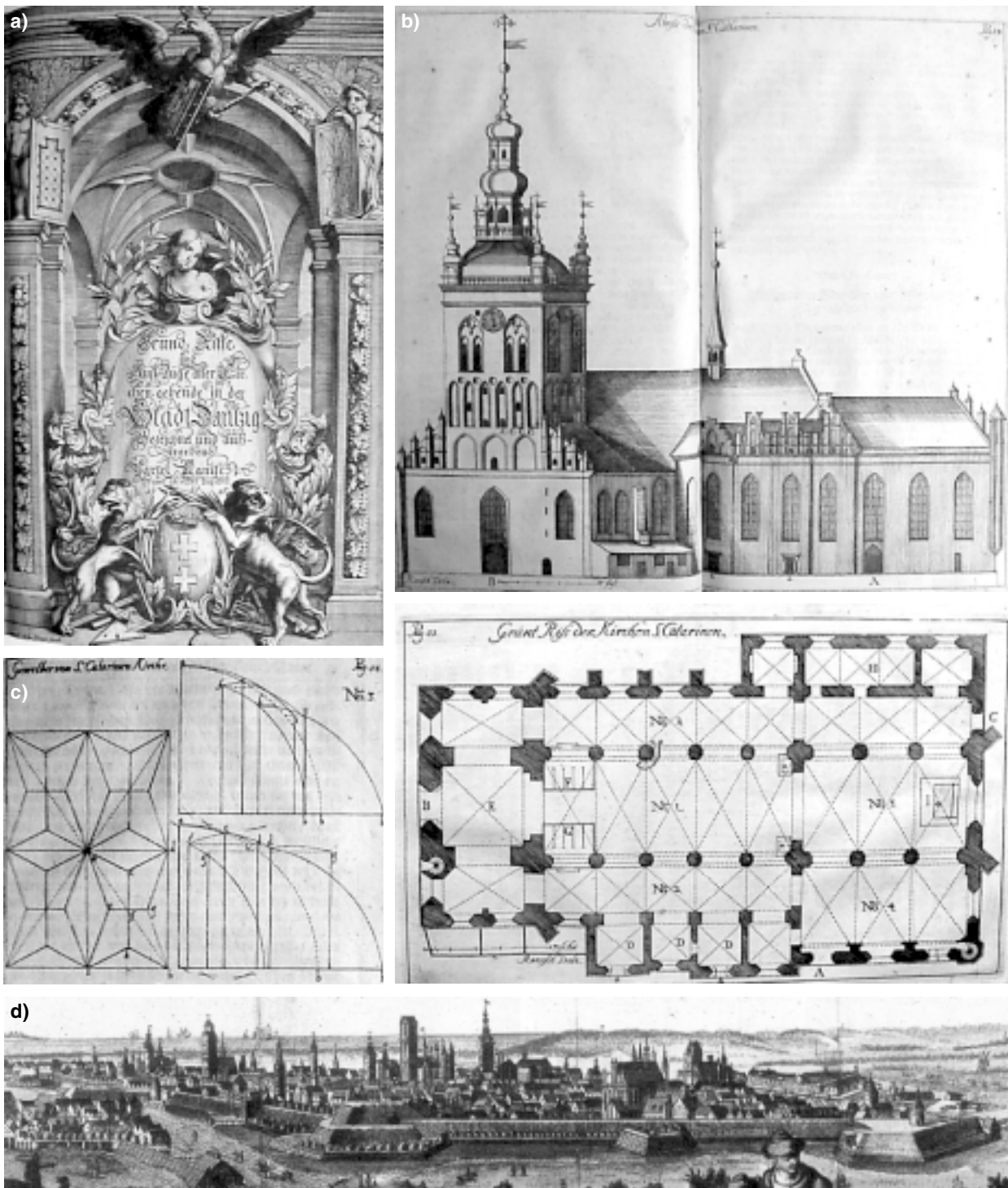
Bartel Ranisch był mistrzem budowlanym działającym ponad 30 lat w Gdańsku. Pełnił on funkcję architekta miasta, wznosił monumentalne budowle w mieście i okolicy (kościół, klasztor, budynki użyteczności publicznej). Zafascynowany dawną architekturą zbadał i opisał wszystkie kościoły i ważniejsze budowle miejskie Gdańska, jakie istniały w XVII wieku. Ranisch urodził się w 1648 r. w Gdańsku, jako syn przybyłego z Dolnej Saksonii mistrza budowlanego⁴. W ojcowskim warsztacie opanował rzemiosło budowlane. Jeden z rejestrów czeladników wymienia go jako *murara, który się wiele nauczył*.

W roku 1672 otrzymał tytuł mistrza budowlanego, a w 1673 r. dostał obywatelstwo gdańskie i został mianowany budowniczym Gdańska⁵. W ciągu wieloletniej działalności poznał niemal wszystkie ważniejsze budowle miejskie. Ranisch przyznał, że przeprowadzał naprawy wielu kościelnych obiektów, między innymi remontował kościół Mariacki, św. Brygidy, św. Jana, również rozbudowywał inne, na przykład kościół Bożego Ciała. Przepuszczalnie był odpowiedzialny za wzniesienie niektórych nowych kościołów. Przypisywano mu autorstwo Kaplicy Królewskiej przy kościele Mariackim w Gdańsku, gdyż znajduje się tam jego inskrypcja, ale obecnie ustalono, iż zbudował ją według oryginalnych planów Tyłmana z Gameren⁶. Oprócz działalności budowlanej zajmował się również pisarstwem skupionym wokół tematu architektury. W swoim wolnym czasie studiował, badał i dokumentował historyczne dzieła architektury. Celem tej pracy było przedstawienie zarysu i wielkości *szlachetnie zbudowanych kościołów miasta Gdańska*⁷. Szczególnie starał

o alistic nature, and documentary value. They were drawn up basing on visual inspection and measurement, and were expressed in the form of projections and elevations of objects with worked out interior and exterior decorative details. Their huge documentary and historical value contribute to their recognition. The discovery of forgotten treaties of this architect took place after 1945, during queries of archival sources needed for the reconstruction of architecture of Gdansk centre². During these queries a book published in 1695 and a manuscript of a second work were encountered. They were recognized as precursory conservatory studies which were elaborated by a Baroque architect and at the same time explorer and conservator of Gothic architecture. Zygmunt Kruszelnicki³ emphasized the exceptional nature of B. Ranisch's first work: *Presentation of the state of monumental buildings of Gdansk at the end of the 17th century, in such a precise and competent manner for those times has no match in any other city or complex of historic buildings in Poland*⁴.

Bartel Ranisch was a master-builder who was working in Gdansk for over 30 years. He was involved in erections of such monumental buildings as churches, cloisters and utility buildings in Gdansk and its surroundings, he was Gdansk Head Architect. Fascinated with old architecture he studied and described all churches and most important buildings of Gdansk which existed in the 17th century. Ranisch was born in 1648 in Gdansk as a son of master-builder who had come to Gdansk from Lower Saxony⁵. He learned the building craft in his father's shop. One of the journeymen registers mentions him as *a builder who has learned a lot*.

In 1672 he received the title of master-builder, and in 1673 he was granted citizenship of Gdansk and nominated a builder of Gdansk⁶. During many years of activity he got to know almost all of the most important buildings in the city. Ranisch admitted that he had carried out repairs of many churches; he was involved in works at St. Mary's Church, St. Bridget's and St John's, and expansions of others e.g. of Corpus Christi Church. Supposedly he may have been responsible for the erection of some new churches. The authorship of Royal Chapel in St. Mary's Church in Gdansk used to be assigned to him, as his inscription can be found there, but recently it has been determined that he erected it according to the original plans of Tyman from Gameren⁷. Apart from building activities he also took up writing focused on the subject of architecture. In the spare time he was studying, investigating and documenting historical works of architecture. The aim of this work was to present the outline and the scale of *the nobly erected churches of*

Ryc. 1. a) strona tytułowa dzieła B. Ranischa o architekturze sakralnej i sklepieniach, b) widok frontowy, c) rzut i wykresy geometryczne sklepień kościoła św. Katarzyny w Gdańsku, d) widok Gdańska z ok. 1700 roku – fragment panoramy
 Fig. 1. a) front page of the B. Ranisch's work on sacred architecture and vaults, b) front view, c) projection and geometric diagrams of the vaults of St. Katherine's Church in Gdansk. d) panorama of Gdansk – 1700

się on o to by te dobrze ustawione sklepienia przedstawić jako przejrzystą sztukę budowlaną (jak się je buduje)⁸, ponieważ ta piękna sztuka sklepień w ostatnich długich latach w zupełne zapomnienie popadła⁹. Znajomość budowy sklepień zdobył w trakcie prac przy wznoszeniu i naprawach kościołów gdańskich i być może z ustnych przekazów swojego ojca Hansa Ranischa, również muratora.

Gdansk⁸. In particular he was trying to present these well designed vaults as a clear art of building (the way they are being erected)⁹, because this beautiful art of vaults in the recent years has fallen into complete oblivion¹⁰. He gained knowledge about erection of vaults while erecting and repairing Gdansk churches and supposedly from the oral tradition of his father, Hans Ranisch, who was a master-builder as well.

Ryc. 2. Kościół Mariacki
Fig. 2. St. Mary's Church

Ryc. 3. Kościół św. św. Piotra i Pawła
Fig. 3. St. Peter and St. Paul's Church

Ryc.4. Kościół św. Katarzyny
Fig. 4. St. Katherine's Church

Ryc.5. Kościół św. Brygidy
Fig. 5. St. Bridget's Church

Gotyckie sklepienia wznosili muratorzy, którzy umiejętność ich konstruowania doskonalili pod okiem mistrzów cechowych i zobowiązani byli do utrzymywania ścisłej tajemnicy zawodowej. Wraz z nastaniem nowych kierunków w architekturze wygasła potrzeba ich wznoszenia i zasady konstrukcji tych sklepień uległy zapomnieniu. B. Ranisch prawdopodobnie z przekazów rodzinnych

Gothic vaults were erected by builders who were improving the skill of their construction under the supervision of guild-masters, and were obliged to maintain it a strict professional secret. Together with the advent of new trends in architecture, the need for erection of vaults was fading away and the rules behind their construction fell into oblivion. B. Ranisch may have learned the rules

nauczył się reguł i technik wznoszenia gotyckich sklepień. Zdecydował się przekazać tę wiedzę potomnym. Znaczący jest fakt, iż do naszych czasów przetrwała część oryginalnych sklepień sprzed pięciu wieków opisanych przez Ranischa.

W kościele św. Jana w Gdańsku zinwentaryzowano sklepienia gwiazdziste techniką cyfrową, fotogrametryczną, co umożliwiło potwierdzenie zgodności zapisu B. Ranischa z oryginalnym stanem zabytkowych sklepień¹⁰.

B. Ranisch jest autorem dwóch dzieł powstałych w końcu XVII w., poświęconych architekturze Gdańska¹¹. Pierwsze to opis wszystkich kościołów miasta Gdańska, który wydano w 1695 r., drugie to opis jego najświetniejszych budowli świeckich. Książki te stanowią systematyczne, fachowe opisy architekta i historyka, bogato ilustrowane rysunkami planów, rzutów, elewacji i rysunkami detali¹². Korzystano głównie z pierwszego opracowania. Drugie dzieło autor zostawił w manuskrypcie – dopiero po 300 latach wydano je pierwszy raz w Niemczech w 1997 roku¹³. Oryginalny rękopis B. Ranischa zaginął w czasie II wojny, ale pozostały fotomechaniczne kopie¹⁴. Nie ukazują one jednak kompletnego dzieła, lecz tylko tekst bez rysunków. Zastąpiono je we współczesnym wydaniu innymi przedstawieniami tych budowli, powstałymi w późniejszych okresach¹⁵.

Tekst pierwszego starodruku podzielony jest na 75 rozdziałów poświęconych siedmiu monumentalnym kościołom, a mianowicie kościołowi Mariackiemu, św. Jana, św. Trójcy, św. Katarzyny, św. Józefa, św. św. Piotra i Pawła, św. Brygidy oraz sześciu o mniejszej skali.

Do tekstu dołączone są tablice z rysunkami, przeważają w nich wykresy geometryczne przęseł sklepiennych. Na marginesach tekstu autor umieścił odnośniki do prac innych autorów, na przykład R. Curicke¹⁶ (R. Curicke to wieloletni sekretarz i kronikarz Gdańska, jego kronika była wówczas bardzo rozpowszechniona i z pewnością dobrze znana Ranischowi). Na rysunkach planów znajdują się informacje o dacie ich powstania, skali, autorstwie oraz wykonawcy kopii. Ranisch rozrysował ponad 40 typów wzorów sklepień gotyckich, porządkując je według miejsca występowania w danych obiektach. Oprócz różnic w rysunku układu żeber uwzględnił odmienne cechy w modelowaniu podniebienia sklepienia. Wieloletni, osobisty udział autora przy wznoszeniu, przebudowie i naprawie sklepień pozwolił na gruntowne ich poznanie. Wykształcenie, charakter jego pracy i zainteresowań wpłynęły na fachowe opracowanie rysunków i komentarzy.

Osobowość B. Ranischa była niezwykła, przetrastająca epokę. Cechował go szacunek i podziw

and craft of erecting vaults from family tradition and decided to pass it on to posterity on the pages of his works. It seems significant that some of the original vaults from five centuries ago, described by B. Ranisch, survived until the present times.

In St. John's Church in Gdansk, stellar vaults were catalogued using digital, photogrammetric technique which allowed for verifying conformity of B. Ranisch's record with the original state of these historic vaults¹¹.

B. Ranisch is the author of two works on the architecture of Gdansk¹² created at the end of the 17th century. The first is a description of all churches of Gdansk, it was published in 1695; the second is a description of Gdansk most splendid secular buildings. These books comprise systematic, professional descriptions of an architect and historian, and are illuminated with the drawings of plans, sections, elevations and details¹³. The former work was mostly used. The second work was left in the form of a manuscript – it was published for the first time 300 years later, in Germany in 1997¹⁴. The original B. Ranisch's manuscript was lost during the World War II, but photomechanical copies remained¹⁵. However, they do not represent the entire work, but the text without drawings only. In the present-day edition the drawings were replaced with other depictions created at a later stage¹⁶.

The text of the first old-print is divided into 75 chapters dedicated to all sacred buildings of Gdansk of the time, i.e. to seven monumental churches, namely: St. Mary's, St. John's, Holy Trinity, St. Katherine's, St. Joseph's, St. Peter and Paul's, St. Bridget's and to six churches of a smaller scale.

The text is accompanied by tables with figures in which geometric diagrams of vaults are predominant. References to works of other authors, e.g. R. Curicke¹⁷, were placed on the margins (R. Curicke was for many years a secretary and chronicler of Gdansk, his chronicle was very popular, and undoubtedly known to B. Ranisch). Information concerning the date of their origin, scale, authorship and author of the copy is contained in drawings of the plans. Ranisch drew over 40 types of Gothic vaults' patterns and arranged them accordingly to the place where they can be found. Apart from the differences in the drawing of ribs' figuration, he considered distinctive features in modelling of vault's covering. The author's personal engagement in the erection, reconstruction and repairs of vaults, which lasted for many years, allowed for their thorough appreciation. His education and nature of his occupation influenced professional elaboration of the figures and comments.

B. Ranisch's personality was an extraordinary one, surpassing the age. He was endowed with re-

dla dzieł dawnych mistrzów, świadomość potrzeby kontynuacji tradycji. Ranisch traktował swoją działalność jako naturalny współdziałanie, współtworzenie z poprzednikami, a budowle jako „żywe, rozrastające się organizmy”¹⁷. Opisując obiekty, które sam wznosił lub przebudowywał, wyraził swoje poglądy konserwatorskie. Stan zabytków miejskich pojmował nie jako zamknięty w sobie statyczny obraz, lecz jako znajdujący się w ciągłym ruchu i zmienności organizm, który on – jako autor – mógł także współtworzyć. Przywiązywał znaczenie do dokumentacji i publikacji wiedzy. B. Ranisch w przedmowie pracy wydanej w gdańskiej oficynie Jana Zachariasza Stollera zwrócił się do rajców i mieszkańców miasta, dedykując im i potomnym swoją książkę.

spect and admiration for the works of old masters and with awareness of the need to continue the tradition. Ranisch treated his activities as a natural contribution, a way of creating together with his predecessors, and deemed buildings to be “living, growing organisms”¹⁸. Describing objects which he erected or reconstructed himself he expressed his conservatory views. He perceived the state of historic buildings not as a one enclosed within a static picture, but as a constantly changing organism to the creation of which he – as the author – could also contribute. He set much store by documenting and publishing of knowledge. In the foreword to the first work published in the Gdansk publishing house of Jan Zachariasz Stoller, B. Ranisch addressed the councillors and citizens of the city dedicating the book to them and the posterity.

- ¹ Powojenne rekonstrukcje sklepień w kościele św. Katarzyny i św. Brygidy wykonano wg projektu K. Macura i Z. Wysockiego w pracowni PKZ Gdańsk 1966 według książki B. Ranischa *Beschreibung aller Kirchen-Gabaude der Stadt Dantzig*, Dantzig Anno 1695. Także wewnątrz ratusza staromiejskiego można było odtworzyć dzięki odczytaniu tekstu o szczegółowym jego rozplanowaniu znajdującym się w drugim dziele Ranischa (podkreśliła to Jadwiga Habela w pracy *Ratusz staromiejski w Gdańsku*, s.16).
- ² Z. Kruszelnicki, *Historiografia sztuki Gdańska i Pomorza*, Gdańsk 1980, rozdział 2, s. 20–22 oraz s. 34.
- ³ Tamże, s. 20, prekursorski pod każdym względem charakter ma wydana w 1695 r. książka B. Ranischa. Jest to pewnego rodzaju problemowa inwentaryzacja gdańskich budowli kościelnych, zawierająca każdorazowo krótki zarys dziejów budowy kościoła, następnie opis obiektu – przy czym szczególny nacisk położony został na problem sklepień. Stosownie do układu tekstu materiał ilustracyjny zawiera widoki elewacji budynków, rzuty poziome oraz szczególnie liczne rzuty sklepień. Niewątpliwie w tym właśnie zakresie: sklepień gdańskich – wkład B. Ranischa do badań gdańskiej architektury był najbardziej rozległy i najbardziej trwały.
- ⁴ Według U. Thieme, F. Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Kunstler*, Leipzig 1934, XXXVI, 9.
- ⁵ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Gdańsku – księgi Cechy Gdańskie, 300 C, Nr 2015, s. 206; *Księgi Obywateli*, 30,0, 60/5, s. 223. Z tekstu B. Ranischa wynika, iż brał czynny udział w rozbudowie, konserwacji, naprawie kościołów w Gdańsku i okolicy. Fachowo uzupełniał dawne konstrukcje i dodawał nowe barokowe dekoracje. Zachowały się inskrypcje z jego nazwiskiem, jako wykonawcy, na sklepieniu kościoła w Piasecznie (inskrpcja *Anno Domini 1676 M. Bartel Ranisch*) i w Kaplicy Królewskiej w Gdańsku przy kościele Mariackim.
- ⁶ H. Kondziela, *Kaplica Królewska w Gdańsku i jej twórcy* [w:] *Studia Pomorskie*, Kraków 1957, s. 302. Autor wyjaśnia, iż pomyłka w określeniu autorstwa kaplicy powstała wskutek niesłusznie interpretowanego tekstu w publikacji Ranischa. Podaje się on bowiem za majstra, to znaczy kierownika prac budowlanych przy kaplicy, a nie za projektanta architektury, należy więc uważać go za budowni-

czego, a twórcą projektu kaplicy jest prawdopodobnie Tylman van Gameren.

- ⁷ *Zabiegał będę o to aby najpiękniejsze budowle miasta a więc bramy, wieże, zbrojownie w pewnym zarysie przedstawić*. W pierwszej pracy o kościołach zapowiedział kolejne opracowanie o pozostałych budowlach miejskich (ukończone piętnaście lat później).
- ⁸ B. Ranisch, *Beschreibung...*, passim.
- ⁹ Już w czasach Ranischa niewielu znało i rozumiało zasady budowy sklepień, które przekazywane były ustnie w bezpośrednim kontakcie mistrz – uczeń.
- ¹⁰ Dokumentacja fotogrametryczna sklepień kościoła św. Jana w Gdańsku wykonana w 2004 r. przez firmę Dephos udostępniona została autorom niniejszego opracowania przez konserwatora kościoła dr. Jakuba Szczańskiego. Dokumentację wykonano dla potrzeb konserwacji polichromii sklepień.
- ¹¹ Analizowane pierwsze dzieło to opis wszystkich budynków kościelnych Gdańska: B. Ranisch, *Beschreibung aller Kirchen-Gabaude der Stadt Dantzig, worinnen einer jeden Kirchen Grund-Riß, Aufzug oder Abriß vollkommlich zu ersehen, wie dann auch von den kunstreichen Gewolbern in denen Kirchen, sowohl im Grund-Risse als Aufstellung derselben deutlich gehandelt wird; nebst der Beschreibung aller anderen Kirchen, so ausserhalb Wälles in den Vorstaden gelegen seyn, nach ihrer Maaß. Verfasset und gezeichnet durch Bartel Ranisch, Burgern und Mauer-Meistern in Dantzig*. Dantzig Anno 1695. Druga praca tegoż to opis najszlachetniejszych budowli miejskich: B. Ranisch, *Beschreibung derer vornahmesten Gebaude in der Stadt Dantzig*, Dantzig, ok. 1700, rękopis.
- ¹² Rysunki planów i elewacji wykonane są w mniejszej skali niż rysunki dotyczące wnętrza sakralnych. W dużej skali, bardzo skrupulatnie, zostały rozrysowane, szczególnie konstrukcji sklepień. Opisy historyczne dotyczą ogólnej charakterystyki obiektów, dziejów budowy, przeznaczenia funkcjonalnego, użytkowania pomieszczeń sakralnych. Szczegółowe, fachowe, budowlane opisy informują o kolejności konstruowania rusztowań i budowy szkieletu żeber i krążyn dla ponad 40 typów sklepień. Teksty odwołują się do rysunków geometrycznych.
- ¹³ B. Ranisch, *Beschreibung derer vornahmesten Gebaude in der Stadt Dantzig*, Herausgegeben von Arnold Bartetzky und Detlev Kraack, Verlag Herder-Institut, Marburg 1997, także

informacja na stronie internetowej www.uni-marburg.de/herder-institut/verlag/ha/ha4/ha4_10.html. Tekst współczesnego wydania powstał według oryginału rękopiśmiennego opisu najszlachetniejszych budowli Gdańska autorstwa B. Ranischa, lecz rysunki pochodzą z innych źródeł powstałych od XVII do XIX wieku. Są to sztychy miedziorytnicze, wykonane przez różnych autorów, takich jak: P. Willer, S. Donnet, A. Lohrmann, C. Schultz, J. Feyerbent, Vorlage. W drugiej książce Bartel Ranisch przekazuje informacje o budowlach publicznych, ich historii i użytkowaniu. Opisuje średniowieczne bramy miasta, rozpoczynając od wysokiej bramy, dzielnicy prawej, następnie przedstawia stare miasto, przedmieście, wysepkę, spichlerz oraz dolne miasto i kończy swe dzieło opisem średniowiecznych bram dzielnicy prawej. Pod koniec manuskryptu umieszcza „spis wszystkich kart” rękodzieła.

¹⁴ Kopie rękopisu przechowywane są w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Gdańsku. Oryginalny rękopis

„Opisu tych najświetniejszych budowli” uważa się za zaginiony (zniszczony). Dwie sporządzone wcześniej fotomechaniczne kopie tego dzieła przetrwały wojnę. Jedną z nich jest zachowana w PAN w Gdańsku, nr sygnatur księgi MS 180 Ms Ortm fol. 33, druga znajduje się w bibliotece Instytutu Herdera w Marburgu nad Lahm, sygnatura 7. IX D17. W leksykonie Thieme i Beckera wydanym w 1934 r. wymieniany jest zachowany rękopis w bibliotece kościelnej w Lindenau przy Braunsberg (Prusy Wschodnie).

¹⁵ Brak oryginałów jest dotkliwy, gdyż tekst odwołuje się szczegółowych rzutów, a nie ilustracji perspektywicznych dodanych obecnie.

¹⁶ R. Curicke, *Der Stadt Danzig historische Beschreibung*, Hamburg 1645. Ranisch odwołuje się wielokrotnie do tekstu i odpowiedniej strony.

¹⁷ T. Kruszelnicki, *Historiografia sztuki gdańskiej...*, op. cit., s. 20.

Literatura

Cieślak E., Biernat C., *Dzieje Gdańska*, Gdańsk 1994.

Curicke R., *Der Stadt Danzig historische Beschreibung*, Hamburg 1645.

Habela J., *Ratusz staromiejski w Gdańsku*, Wrocław 1975.

Jakrzewska-Śnieżko Z., *Gdańsk w dawnych rycinach*, Wrocław 1977.

Kilariski J., *Gdańsk miasto nasze*, Kraków 1947.

Kondziela H., *Kaplica Królewska w Gdańsku i jej twórcy* [w:] Studia Pomorskie, Kraków 1957.

Kruszelnicki Z., *Historiografia sztuki Gdańska i Pomorza*, Gdańsk 1980.

Kulig A., *Metody geometryczne w rekonstrukcji sklepień gotyckich*, Rozprawa doktorska, Kraków 2007.

Ranisch B., *Beschreibung aller Kirchen-Gabaude der Stadt Dantzig*, Dantzig, Anno 1695.

Ranisch B., *Beschreibung derer vornahmesten Gebaude in der Stadt Dantzig*, Dantzig, ok. 1700.

Stankiewicz J., *Stakowscy: fortyfikatorzy, architekci i budowniczcy Gdańska*, Gdańsk 1955.

Thieme U., Becker F., *Allgemeines Lexikon der bildenden Kunstler*, Leipzig 1934.

Streszczenie

Praca poświęcona jest historycznym, monumentalnym budowlom miasta i sylwetce gdańskiego architekta i budowniczego Bartla Ranischa, który w XVII wieku zajmował się ich rozbudową, konserwacją oraz dokumentacją. Sporządził on prekursorską inwentaryzację wszystkich kościołów gdańskich oraz ważniejszych budynków miejskich. Jako pierwszy w Polsce przedstawił sztukę wznoszenia sklepień gotyckich. Zgodnie ze wskazówkami zawartymi w dziele Ranischa gdańscy architekci odbudowali zniszczone podczas II wojny światowej kościoły wraz z ich sklepieniami.

Abstract

This paper describes historic, monumental buildings of Gdansk and the profile of a Gdansk architect and builder of churches who in the 17th century was engaged in their expansion, conservation and cataloguing. Bartel Ranisch carried out precursory cataloguing of all churches of Gdansk and other buildings of importance. As the first one in Poland he presented the art of erection of Gothic vaults. According to the instructions contained in Ranisch's work, Gdansk architects have reconstructed churches and their vaults demolished during World War II.